

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра політичних наук і права

Методичні рекомендації щодо підготовки та складання атестаційного іспиту
з ПРАКТИЧНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ
для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
спеціальності 052 «Політологія».

Одеса-2020

УДК 355. 233. 2 : 172 (075.8)

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Південноукраїнського національного педагогічного університету
імені К. Д. Ушинського (протокол № 5 від 21.12.2020 року)*

Рецензенти:

Польовий Микола Анатолійович, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політології та державного управління Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця).

Долженков Олег Олександрович, доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права Університету Ушинського

Методичні рекомендації щодо підготовки та складання атестаційного іспиту з практичної політології [для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія»]. Одеса : Вид-во «Університет Ушинського». 2020. 38 с.

Методичні рекомендації укладені відповідно до Освітньо-професійних програм «Політологія» підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» спеціальності 052 «Політологія». У рекомендаціях висвітлені основні аспекти, пов'язані з підготовкою та складанням атестаційного іспиту відповідно до сучасних тенденцій освітнього процесу в закладі вищої освіти /Укладачі: Музиченко Г. В., Наумкіна С. М., Проноза І. І., Ростецька С. І., Швець С. Л.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЯКІ ВХОДЯТЬ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ПРАКТИЧНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ	10
Прикладна політологія	10
Міжнародні відносини	13
Державна політика	17
Політичні партії та виборчі процеси	20
Політична культура та ідеології	23
КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ	27
ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ПРАКТИЧНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ	28
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	34

ПЕРЕДМОВА

Пояснювальна записка

Атестація здобувачів вищої освіти проводиться у відповідності до Закону України «Про вищу освіту» та Освітньо-професійної програми «Політологія». Технічне забезпечення атестації здобувачів вищої освіти здійснюється згідно з «Положенням про порядок створення та організацію роботи екзаменаційної комісії ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

У відповідності до Освітньо-професійної програми та Навчального плану підготовки здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» за спеціальністю 052 Політологія, затвердженого рішенням Ученої ради ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» другою складовою атестації здобувачів вищої освіти є атестаційний екзамен з практичної політології.

Мета проведення атестаційного екзамену з практичної політології – перевірити на завершальному етапі навчання за першим (бакалаврським) рівнем освіти рівень професійно орієнтованих знань і вмінь, здатність вирішувати типові професійні завдання в сфері суспільно-політичної діяльності.

Для проведення атестації здобувачів ступеня вищої освіти «Бакалавр» за спеціальністю 052 «Політологія» створюється екзаменаційна комісія, головою якої призначається провідний науковець або фахівець в галузі політології.

До завдань ЕК входить: комплексна перевірка теоретичної та практичної фахової підготовки здобувачів вищої освіти відповідного освітнього ступеня; оцінка рівня сформованих компетентностей здобувачів вищої освіти, передбачених освітньою програмою підготовки фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, прийняття рішення про присудження відповідного ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації випускникам.

Терміни проведення атестації визначаються навчальними планами підготовки фахівців та графіком навчального процесу.

До проходження атестації допускаються здобувачі, які в повному обсязі виконали навчальний план за першим (бакалаврським) рівнем освіти.

Розклад роботи екзаменаційної комісії, узгоджений з головою екзаменаційної комісії, готується кафедрою політичних наук і права за встановленою формою й подається до навчального відділу та затверджується першим проректором з навчальної та науковопедагогічної роботи ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» не пізніше ніж за місяць до початку атестаційного екзамену.

Атестаційний екзамен з практичної політології проводиться на відкритих засіданнях екзаменаційної комісії у формі тестування.

До складу ЕК входять: голова, заступник голови, члени, секретар. До складу можуть залучатися ректор Університету, перший проректор, проректор з науково-педагогічної роботи, декан факультету або його заступник, завідувачі кафедр, гаранті освітніх програм, науково-педагогічні працівники, які мають науковий ступінь та вчене звання з відповідної спеціальності, представники роботодавців та їх об'єднань.

Голова ЕК призначається наказом ректора на підставі рішення вченої ради Університету з числа науково-педагогічних працівників Університету або інших закладів вищої освіти, наукових співробітників інститутів Національної академії наук України або інших галузевих

академії, а також висококваліфікованих фахівців державних і недержавних підприємств, установ та організацій, які мають відповідний науковий ступінь та вчене звання.

Голова ЕК зобов'язаний брати участь в обговоренні результатів екзаменів і виставленні оцінок, розглядати звернення здобувачів вищої освіти з питань проведення та складання атестаційного екзамену та приймати відповідні рішення.

Представники роботодавців та їх об'єднань можуть бути членами ЕК за наявності відповідної кваліфікації та стажу роботи за фахом не менше 10-ти років. Кількісний склад членів ЕК становить від 3-х до 6-ти осіб.

Тривалість засідання ЕК не повинна перевищувати семи астрономічних годин на день.

Складання атестаційного екзамену здійснюється державною мовою та проводиться, як правило, в аудиторіях Університету.

У випадку неявки здобувача вищої освіти на атестаційний екзамен з поважних причин, підтверджених відповідними документами, за рішенням голови ЕК, екзамен може бути відтермінований до закінчення роботи ЕК за розкладом. Таке рішення оформлюється спеціальним протоколом і підписується усіма членами ЕК.

Оцінювання результатів атестаційного екзамену здійснюється відповідно до критеріїв, що містяться в програмі атестаційного екзамену. Оцінювання результатів складання атестаційних екзаменів здійснюють за 100-бальною та традиційною шкалами: • 90–100 балів – «відмінно»; • 70–89 балів – «добре»; • 51–69 бали – «задовільно»; • 50 балів та менше – «незадовільно».

Рішення ЕК про оцінювання результатів атестаційних екзаменів приймають на закритому засіданні комісії відкритим голосуванням звичайною більшістю голосів членів ЕК, які брали участь у її засіданні. За умови однакової кількості голосів голова комісії має вирішальний голос. У разі, якщо один з членів комісії не погоджується з результатами оцінювання, він має право подати особливу думку, яка прикріплюється до протоколу засідання ЕК.

Втручання під час закритого засідання ЕК у визначення результатів атестаційних екзаменів особами, які не є членами комісії, не допускається.

Оцінку за атестаційний екзамен виставляє кожен член комісії, а голова підсумовує їх результати по кожному здобувачеві вищої освіти. Підсумкову оцінку за атестаційний екзамен визначають як середньозважений бал за кожен вид екзаменаційних завдань (якщо інше не визначено програмою екзамену). Незадовільна оцінка з одного з екзаменаційних завдань є підставою для виставлення незадовільної оцінки за екзамен у цілому.

Результати (оцінки) з усних екзаменів оголошуються в день їх складання. Секретар ЕК робить записи в індивідуальних планах (залікових книжках) здобувачів вищої освіти про результати атестації і подає їх на підпис голові та членам ЕК й робить записи в навчальних картках щодо результатів атестації. Повторне складання (перескладання) атестаційного екзамену і захист кваліфікаційної роботи з метою підвищення оцінки не дозволяється.

Якщо відповідь здобувача вищої освіти на атестаційному екзамені не відповідає вимогам рівня атестації, комісія ухвалює рішення про те, що здобувач вищої освіти не пройшов атестацію, й у протоколі засідання ЕК йому проставляють оцінку «незадовільно». У випадку, якщо здобувач вищої освіти не з'явився на засідання ЕК для складання екзаменів, у протоколі зазначають, що він є не атестованим у зв'язку з неявкою на засідання.

Здобувач вищої освіти, який отримав незадовільну оцінку під час складання атестаційного екзамену чи не з'явився на засідання ЕК без поважних причин, відраховується з Університету. Йому видають академічну довідку встановленого зразка. У розділі академічної

довідки «Відрахований» додатково зазначають причину: «як такий, що закінчив теоретичний курс навчання та не атестований ЕК».

Особи, які були відраховані як такі, що закінчили теоретичний курс навчання та не атестовані ЕК, мають право на повторну атестацію впродовж трьох років після відрахування із Університету. На підставі заяви вони поновлюються виключно для складання атестації. Для таких осіб наказом по Університету встановлюється окремі строки складання атестаційних екзаменів.

Перелік атестаційних екзаменів для повторного складання визначають за навчальним планом, чинним на момент завершення навчання за відповідною освітньою програмою. Повторно складають лише ті екзамени, з яких була отримана незадовільна оцінка або на які здобувач вищої освіти не з'явився.

Результати атестації можуть бути оскаржені здобувачами вищої освіти. Для вирішення спірних питань, пов'язаних з організацією та проведенням атестації здобувачів вищої освіти, створюється єдина *апеляційна комісія*, до складу якої входять голова та два члени. Головою апеляційної комісії призначається один із проректорів Університету, який не є членом екзаменаційних комісій. Членами апеляційної комісії є провідні науково-педагогічних працівники Університету, які не є членами екзаменаційних комісій. Склад апеляційної комісії затверджується наказом по Університету. Голова апеляційної комісії забезпечує належну організацію роботи апеляційної комісії, своєчасний та об'єктивний розгляд апеляцій випускників, ведення справ і збереження документів та несе персональну відповідальність за виконання покладених на комісію завдань і здійснення нею своїх функцій.

Апеляція щодо процедури проведення та об'єктивності оцінювання результатів атестації подається особисто випускником через канцелярію Університету на ім'я ректора Університету не пізніше наступного робочого дня після оголошення оцінки. Розгляд апеляційних заяв здійснюється апеляційною комісією у триденний термін від дати надходження апеляційної заяви. На засіданні Апеляційної комісії можуть бути присутні голова ЕК в якості експерта. Він має право давати обґрунтовані пояснення випускникові та членам апеляційної комісії щодо відповідності виставлених балів затвердженим критеріям оцінювання. Під час розгляду апеляції сторонні особи, за винятком випускника, апеляція якого розглядається, на засідання апеляційної комісії не допускаються.

Апеляційна комісія за наслідками розгляду апеляційної заяви приймає такі рішення: відмовити в задоволенні апеляційної заяви через недостатність підстав (порушення процедури проведення й оцінювання) для зміни результату; або задовольнити апеляційну заяву. У разі задоволення апеляційної заяви апеляційна комісія пропонує ректору Університету скасувати результати атестаційного екзамену стосовно випускника та призначити засідання ЕК з метою повторного проведення атестації (у цьому разі до складу ЕК включається один із членів апеляційної комісії). Результати повторного проведення атестації не підлягають оскарженню.

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» на підставі рішення екзаменаційної комісії за підсумками атестаційного екзамену з політичної теорії та атестаційного екзамену з практичної політології присуджує здобувачу кваліфікацію «Бакалавр політології».

Атестаційний екзамен з практичної політології має комплексний характер і містить питання з п'яти дисциплін:

1. Прикладна політологія
2. Міжнародні відносини

3. Державна політика
4. Політичні партії та виборчі системи
5. Політична культура та ідеології

За вимогами освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавр з політології має:

знати

- основні функції прикладної політології;
- методи дослідження політичних явищ і процесів, особливості їх інформаційного забезпечення;
- особливості прийняття політичних рішень, принципи політичного прогнозування;
- сутність та процедуру політичного консультування;
- зміст політичного ризику та методи реагування на політичні ризики;
- поняття, основні функції, види та засоби політичного маркетингу та менеджменту;
- умови та критерії ефективної комунікації в політичній сфері;
- зміст найважливіших категорій і понять міжнародних відносин;
- етапи розвитку міжнародних відносин, основні закономірності функціонування системи міжнародних відносин;
- основні події в міжнародних відносинах на сучасному етапі; виклики глобалізації;
- характер та особливості сучасної світової політики;
- особливості предмету та методів політології міжнародних відносин;
- сутність та наукові парадигми державної політики;
- науково-методологічні основи здійснення державної політики;
- вітчизняні та зарубіжні школи з вивчення державної політики;
- основні методи державної політики, а також особливості застосування системного аналізу в системі органів публічної влади та адміністрування;
- змістові та структурно-функціональні особливості публічної влади та адміністрування; взаємозв'язок державної політики та соціально-економічного розвитку країни, суспільства;
- сутність, типи та функції «політичних партій», «партійних систем», механізми формування політичних партій, основні ідеології
- специфіку розвитку та трансформації політичних партій та партійних систем в перехідних і сталих суспільствах; тенденції їх розвитку в XXI ст.
- місце виборчої кампанії в політичному житті суспільства;
- основні напрями, тенденції та ключові аспекти електоральних технологій;
- базові принципи, методи, прийоми роботи виборчого штабу з виборцями, конкурентами, агітаторами;
- сутність політичної культури, концептуальні підходи до її визначення, структурні компоненти, типології та функції політичної культури та ідеологій;
- сутність, етапи та типи політичної соціалізації;
- зміст політичної свідомості як компоненту політичної культури;
- зміст політичних ідеологій;
- концепції політичної поведінки та участі як виразу політичної культури;

- етичний, символічний, національний, релігійний компоненти політичної культури; основні політичні ідеології, історію та основні принципи світових ідеологічних течій; особливості формування політичної культури України.

вміти

- визначати об'єкт і предмет прикладної політології, застосувати її основні методи; використовувати методики політологічного та соціологічного аналізу, готувати аналітичні матеріали;
- давати експерту оцінку соціально-політичним явищам і процесам, закономірностям та тенденціям розвитку політичної дійсності;
- застосовувати в політичній практиці прикладний політичний аналіз, визначати алгоритм прийняття політичних рішень;
- давати якісну та кількісну оцінку ризикам та планувати реагування на ризики;
- застосовувати політичні технології в практичній діяльності;
- застосовувати у практичній діяльності основні поняття і категорії теорії міжнародних відносин; □ виділяти основні закономірності та тенденції світового та українського політичного процесу;
- визначати кризові ситуації та способи їх розв'язання у міжнародних відносинах;
- визначати мотиви, цілі та інтереси суб'єктів міжнародних відносин;
- використовувати аналітичні підходи до аналізу міжнародних політичних процесів і явищ, розробляти цілісні програми політичних досліджень;
- визначати проблеми у сфері державної політики, формулювати основні напрямки їх вирішення;
- застосовувати практичні механізми здійснення державної політики, зокрема розробку й аналіз державної політики, вибір знарядь політики; соціально-економічне та політичне оцінювання державної політики і напрямки поглиблення демократичних чинників аналізу та впровадження державної політики.
- здійснювати аналіз виникнення і трансформації партій, партійних систем;
- з'ясовувати причинно-наслідкові зв'язки в політичних подіях, давати критичну оцінку діяльності політичних партій, їх впливу на політичну систему;
- виконувати політико-організаційні, експертні та консультаційні функції які стосуються виборів на різних рівнях політичної системи країни.
- визначати проблеми та цілі виборчої кампанії, оптимальні шляхи її проведення, здійснювати аналіз конкурентів і виборців;
- вибирати оптимальну стратегію позиціонування кандидата чи політичної партії; готувати аналітичні й інформаційні матеріали, прес-релізи у ході виборчої кампанії.
- проводити порівняльний аналіз політичних культур та ідеологій різних країн; встановлювати залежність змісту політичної культури та ідеологій від історичних, національних, соціально-економічних чинників;
- аналізувати ідеологічні програми та матеріали політичних партій;
- виділяти основні закономірності та тенденції світового та українського політичного процесу, а також виокремлювати коло проблем, які пов'язані з геополітичним виміром зовнішньої та внутрішньої політики будь-якої держави.

опанувати такі компетенції:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в політичній та викладацькій професійній діяльності або у процесі навчання, які передбачають застосування певних теорій та методів політичної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності:

- ЗК 1 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу та встановлення взаємозв'язків між соціально-політичними явищами і процесами
- ЗК 2. Набуття гнучкого мислення, відкритість до застосування концептуальних і базових знань у практичних ситуаціях, розуміння предметної області та професійної діяльності.
- ЗК 3. Здатність до генерування нових ідей (креативність), прийняття обґрунтованих рішень, адаптації та дії в новій ситуації.
- ЗК5 Здатність здійснювати усну і письмову комунікацію професійного спрямування державною та іноземною мовами.
- ЗК6 Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій для пошуку, оброблення, аналізу та використання інформації з різних джерел.
- ЗК7 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, проводити дослідження на відповідному рівні.
- ЗК10 Здатність працювати автономно, визначати, формулювати та розв'язувати проблеми, аналізувати соціально-значущі процеси та приймати обґрунтовані рішення

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності:

- СК1 Знання понятійно-категоріального апарату та методів політичної науки, основних галузей (напрямків) політичного знання.
- СК2 Знання вчень та концепцій світової та української політичної думки.
- СК3 Знання основних компонентів політичного процесу на світовому, регіональному та національному рівнях.
- СК4 Знання принципів політологічного підходу до аналізу соціально-політичних явищ і процесів, окремих суб'єктів та інститутів; засад та технологій політичного прогнозування.
- СК 5 Знання сучасних теоретичних і практичних засад організації та проведення політологічних досліджень.
- СК6 Уміння працювати з оригінальними текстами та смисловими конструкціями, які містяться в них.
- СК7 Уміння аналізувати специфіку основних етапів розвитку політики та світового політичного процесу.
- СК8 Уміння творчо осмислювати і застосовувати історичний досвід політичної практики.
- СК 9 Уміння об'єктивно і критично оцінювати життєво важливу соціально-політичну інформацію.
- СК 10 Уміння проводити кваліфікований аналіз і давати оцінку прийнятним рішенням, постановам органів законодавчої, виконавчої влади, партійних і громадських організацій, їх лідерів.
- СК 11 Здатність приймати участі в дослідженнях політики з використанням основних методів сучасної політичної науки
- СК 12 Здатність прийняття участі в проведенні політичних кампаній.

СК 13 Здатність застосувати прогностичні методи дослідження операцій у процесі підготовки та прийняття політичних рішень.

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН, ЯКІ ВХОДЯТЬ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ПРАКТИЧНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

1. ПРИКЛАДНА ПОЛІТОЛОГІЯ

Тема 1. Сутність, функції і структура прикладної політології

Сутність прикладної політології. Функції прикладної політології. Структура прикладної політології. Методологія і методи прикладної політології

Тема 2. Політичний аналіз в структурі політичної науки.

Домінуючі підходи до розуміння терміну «політичний аналіз». Прикладні та теоретичні політичні дослідження. Аналітичні процедури, які використовуються в теоретичних і прикладних політичних дослідженнях, і проблема їх методологічної унікальності. Подання про три групи методів, використовуваних в політології. Третій підхід до пояснення терміну «політичний аналіз». Обґрунтування достовірності розуміння політичного аналізу як аналізу прикладного. Структура політичного аналізу та його дефініція. Політика як «public policy» і як «politics». Політичний аналіз як «political analysis» і як «public policy analysis».

Тема 3. Інформаційне забезпечення прикладних досліджень. Методика збору інформації, типи та характер інформації. Структурованість і систематизованість процесу збору та первинної обробки інформації. Види первинної обробки інформації: бази даних, моніторинги. Версії баз даних та моніторингів.

Тема 4. Контент-аналіз та івент-аналіз в прикладних політологічних дослідженнях.

Метод контент-аналізу в дослідженні політики. Етапи контент-аналізу. Івент-аналіз: визначення, основні поняття. Основні етапи застосування процедури івент-аналізу.

Тема 5. Порівняльний метод і метод аналогій

Суть порівняльного методу. Рівень коректності методу. Співставлення однотипних політичних ситуацій. Визначення закономірностей і особливостей. Конструювання теоретичних схем з суміжних сфер, як основа методу аналогій. Превалювання дедуктивного підходу в методі екстраполяції. Найпоширеніші види аналогій, що застосовуються в політичному аналізі. Формальна та прогностична екстраполяція. Екстраполяція та інтерполяція в політичному аналізі.

Тема 6. Спеціальні політологічні методи і їх використання в процесі політичного аналізу.

Використання якісних і кількісних методів в політичному аналізі. Регресивний, кореляційний та детермінаційний аналіз. Мозковий штурм, імітаційні ігри та фокус-групи. Багатомірний статистичний аналіз та моделювання. Сингулярні математичні і комплексні методи. Морфологічний метод та метод кваліметрії.

Тема 7. Теорія ігор і матричний метод

Основи теорії ігор, її формування та розвиток. Поняття платіжної матриці та її види. Односуб'єктні платіжні матриці. Багатосуб'єктні платіжні матриці. Принципи використання платіжних матриць у політичному аналізі. Приклади платіжних матриць і прийняття політичних рішень на їх основі.

Тема 8. Очні методи групових експертних оцінок

Основні види групових експертних оцінок. Методи, спрямовані на розкриття творчого потенціалу учасників обговорення. Методи на основі простого обміну думками з приводу конкретної політичної проблеми. Нарада як найпопулярніший спосіб здійснення групових експертних оцінок: переваги та недоліки. Семінар як низькоефективний спосіб організації роботи експертів. Брейнстормінг як методика, спрямована на розкриття творчої активності експертів. Основні принципи та етапи брейнстормінгу. Склад експертної групи в мозковому штурмі. Феномен групового мислення. Роль ведучого в брейнстормінгу.

Тема 9. Політичне прогнозування.

Поняття політичного прогнозу. Відмінність політичних прогнозів і політичних проектів. Раціональне й ірраціональне. Передбачуване і непередбачуване у політиці. Загальні елементи методології прогнозування. Використання положень синергетики. Зміни стадій стабільності та спонтанності, врахування багатоваріантності, альтернативності шляхів соціально-політичного розвитку. Широке і вузьке його розуміння. Загальне і часткове прогнозування. Два підходи до прогнозування. Принципи та методи політичного прогнозування. Типи політичних прогнозів. Нормативні, пошукові, цільові прогнози. Структура процесу прогнозування. Методи політичного прогнозування: сингулярні, математичні, комплексні. Прогнозні сценарії розвитку політичних об'єктів. Період упередження прогнозів. Експертне політичне прогнозування. Метод мозкової атаки та імітаційне моделювання. Етапи вироблення прогнозу та критерії його ефективності. Прогнозування як розуміння й інтерпретація процесу і тенденцій політичного розвитку. Футурологія. Основні напрямки прогнозування. Генезис етапів прогнозування, системне прогнозування. Стратегічне, тактичне і операційне прогнозування. Інформація як база прогнозування. Прогноз діяльності політичної опозиції, її мети, завдань, методів і способів діяльності. Прогноз наслідків політичного ризику у діяльності суб'єктів політики. Втілення планів і прогнозів у прийнятих рішеннях і діях. Значення наукового політичного прогнозування в умовах реформування українського суспільства. Поняття моделі. Види моделей, що використовуються в політичному аналізі. Окремі приклади політичних моделей - модель політичного простору, модель фальсифікації виборів, модель адміністративного ринку.

Тема 10. Політичне консультування.

Поняття політичного експерта. Парадокс політичної експертизи. Еволюція політичної експертизи. Причини бурхливого розвитку експертного знання в ХХ в. Класифікація суб'єктів політичного аналізу. Специфіка розуміння західними політологами об'єкта політичного аналізу. Неможливість використання низки економічних технік в політичному аналізі. Специфіка формальних аналітичних прийомів. Теорія раціонального вибору і спроби її модифікації в неінституціональну економічну теорію. Причина обмеженості застосування раціональних технік в політичному аналізі. Бази знань та експертні системи - труднощі їх використання в політичному аналізі.

Тема 11. Політичне рішення.

Поняття політичного рішення. Принцип зворотного зв'язку в процесі прийняття політичних рішень. Прийняття рішення в умовах ресурсних обмежень. Найбільш відомі схеми процесу прийняття політичних рішень. Їх переваги і недоліки. Класифікація політичних рішень.

Тема 12. Політичний ризик.

Політична стабільність. Поняття і сутність політичного ризику. Екстралегальний і легально-урядовий ризик. Планування управління ризиками. Ідентифікація ризиків. Якісна та кількісна оцінка ризиків. Планування реагування на ризики. Моніторинг і контроль ризиків.

Тема 13. Управління політичним конфліктом.

Сутність політичного конфлікту. Причини конфлікту. Типологія політичних конфліктів. Динаміка політичного конфлікту. Стратегії і тактики в політичному конфлікті. Врегулювання та розв'язання політичного конфлікту. Стратегічні підходи до переговорного процесу. Принципи переговорного процесу. Методи переговорів. Тактичні прийоми ведення переговорів. Пошук загальних зон вирішення проблеми. Тактика в умовах позиційного торгу. Технологія конфліктного медіаторингу.

Тема 14. Політичне маніпулювання.

Сутність політичного маніпулювання. Методи політичного маніпулювання. Захист від політичного маніпулювання. Маніпулювання громадською думкою. Психофізичні аспекти маніпулювання свідомістю. Види психологічних та психофізичних впливів. Комплексний психологічний та психофізичний вплив. Інформаційні війни.

Тема 15. Виборчі технології.

Виборчі технології як засіб регулювання електоральної поведінки. Класифікація виборчих технологій. Особливості основних типів виборчих технологій.

Тема 16. Політичний менеджмент.

Сутність, особливості і функції політичного менеджменту. Різновиди політичного менеджменту. Об'єкт і предмет політичного менеджменту. Методологічний інструментарій політичного менеджменту. Етико-моральні аспекти політичного менеджменту. Політичний технологічний процес як механізм суб'єкт-об'єктної взаємодії. Політична культура як чинник політичного менеджменту. Роль мотивації в досягненні цілей політичного менеджменту. Управління політичною ситуацією. Управління комунікаційними процесами.

Тема 17. Політичний маркетинг.

Сутність, функції та види політичного маркетингу. Еволюція наукових поглядів на політичний маркетинг. Державний політичний маркетинг. Міжнародний політичний маркетинг. Технологічні аспекти політичного маркетингу. Системотворчі елементи політичного ринку. Сегментація політичного ринку. Стратегічне позиціонування політичного продукту.

Тема 18. Політична реклама.

Поняття політичної реклами. Мета політичної реклами. Функції політичної реклами. Структура політичної реклами. Види політичної реклами. Вимоги до політичної реклами. Методи політичної реклами.

Тема 19. Технології створення політичного іміджу.

Формування іміджу політичних акторів. Імідж політичного лідера як суспільнополітичний феномен. Особливості формування іміджу політичної партії. Зовнішня атрибутика іміджу організації. Типи відносин між членами організацій.

Тема 20. Інформаційно-комунікативні технології в політиці.

Інформаційно-комунікативний простір та його організація. Комунікативні ефекти. Умови та критерії ефективної комунікації. Інформаційно-комунікативні технології в соціальнополітичній сфері. Комунікації у сфері зв'язків із громадськістю. Особливості застосування інформаційно-комунікативних технологій в політиці. Організація та планування ділових комунікацій. Особливості та механізми інформаційно-комунікативного впливу в умовах кризових ситуацій.

Тема 21. Новітні форми політичного акціонізму.

Політичний акціонізм у системі новітніх форм політичного активізму. Характеристика сутнісних ознак основних практик політичного акціонізму. Перформанс: використання творчого потенціалу в політиці. Символізм політичного гепенінгу. Варіативність сучасних політичних флешмобів. Арт-інсталяції в політиці.

2. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Тема 1. Теоретичні основи вивчення міжнародного права та світової політики.

Поняття міжнародних відносин. Основні риси міжнародних відносин. Рівні міжнародних відносин. Основні суб'єкти міжнародних відносин. Види міжнародних відносин. Сутність системи функціонування міжнародних відносин. Форми міжнародних відносин. Основні типи міжнародних систем. Основні міжнародно-правові поняття. Світова політика. Світовий політичний процес. Основні маркери сучасних міжнародних відносин і світової політики.

Тема 2. Цілі, інтереси та засоби учасників міжнародних відносин.

Інтерес у міжнародних відносинах. Взаємозв'язок інтересів, мотивів і цілей суб'єктів міжнародних відносин. Типологія та ієрархія міжнародних інтересів. Національний інтерес держави у міжнародних відносин. Сила права або право сили. Дипломатія у міжнародних відносинах. Співробітництво та інтеграція в міжнародних відносин.

Тема 3. Європейська політика в останній чверті XIX ст. Початок формування військово-політичних блоків.

Погіршення російсько-німецьких відносин. Австро-німецький союз 1879 р. Новий „Союз трьох імператорів” (1881 р.). Загострення франко-італійських протиріч. Укладення Троїстого союзу (1882 р.)

Болгарська криза 1885 – 1886 рр. та сербо-болгарська війна. Крах „Союзу трьох імператорів”. Дипломатичні маневри О. Бісмарка. Середземноморська угода Англії, Італії та Австро-Угорщини (1887 р.). Початок французько-російського зближення.

Британська політика „блискучої ізоляції” та зусилля німецької дипломатії по залученню Англії до Троїстого союзу. Англо-німецький договір 1890 р. про поділ сфер інтересів в Африці. Франко-російський союз (1891 р.) та його політичні наслідки. Відмова Англії від Середземноморської угоди. Зовнішньополітичне маневрування Італії та початок її поступового відходу від Троїстого союзу. Військово-морська програма Німеччини та наростання англонімецького протистояння.

Тема 4. Колоніальна експансія європейських держав наприкінці ХІХ ст. Завершення колоніального поділу світу.

Колоніальна політика Англії. Друга англо-афганська війна та загострення англо-російських протиріч у Середній Азії. „Лінія Дюранда”. Утвердження Британії в Малайї та Океанії. Англо-голландське суперництво в Індонезії. Поділ Африки між європейськими державами. Британська колонізація Єгипту та Південної Африки. Англо-зулуська війна. Загострення англо-бурських відносин. Захоплення Бечуаналенду. Анексія Машона та Матабелеленду. „Імперія Сесіля Родса”. Західноафриканські завоювання Британії (Нігерія, Золотий Берег).

Створення Французької колоніальної імперії. Захоплення Тунісу та проникнення у Західну Африку. Війни у Гвінеї та Дагомеї. Наростання англо-франко-німецького суперництва у боротьбі за колонії. Анексія Францією Мадагаскару. Французьке Конго.

Утвердження Німеччини у Південно-Західній Африці., Того та Камеруні. Початок німецької експансії у Східній Африці. Загострення протиріч між колоніальними державами. Берлінська конференція 1884-1885 рр. та поділ Тропічної Африки. Бельгійське панування у Конго.

Початок італійської експансії у Північно-Східній Африці. Італо-ефіопська війна. Захоплення Еритреї та Сомалі. Іспанські та португальські колонії в Африці. Завершення колоніального поділу Африки. Англо-бурська війна 1899-1902 рр. Англо-франко-німецьке суперництво в Океанії та участь у ньому США. Колоніальна експансія Австралії та Нової Зеландії. Утворення „малих колоніальних імперій”. Завершення колоніального поділу світу.

Тема 5. Розкол Європи на два блоки. Міжнародні відносини напередодні світової війни.

Дипломатичне маневрування великих держав на початку ХХ ст. Англо-японське зближення та договір про союз 1902 р. Російсько-японська війна 1904-1905 рр. і зміна співвідношення сил на Далекому Сході. Портсмутський мир 1905 р. Японська експансія в Кореї. Військово-морська програма Німеччини і наростання англо-німецького протистояння. Англо-французька Антанта та її протинімецька спрямованість. Марокканська криза 1905 р. та загострення франко-німецьких протиріч. Англо-російська та російсько-японська угоди 1907 р. і завершення формування Антанти. Боснійська криза 1908-1909 рр. і наростання австроросійського протистояння на Балканах. Агадирський інцидент (1911 р.). Друга Марокканська криза і новий виток франко-німецької конфронтації. Італо-турецька війна (1912-1913 рр.). Утворення Балканського союзу. Перша і Друга Балканські війни (1912-1913 рр.). Нова розстановка сил на Балканах. Європа напередодні світової війни.

Тема 6. Міжнародні відносини під час Першої світової війни.

Балканський вузол. Сараєвське вбивство і реакція на нього європейських держав. Початок війни Австро-Угорщини з Сербією. Оголошення Німеччиною війни Росії. Вступ у війну Франції та Англії. Позиції США, Італії, Іспанії та інших держав. Виступ Японії проти Німеччини. Перетворення війни у світову.

Вступ у війну Туреччини. Дипломатична боротьба за нейтральні держави. Виступ Італії на боці Антанти. Приєднання Болгарії до австро-німецького блоку. Вступ у війну Румунії.

Лютнева революція 1917 р. в Росії та її вплив на розвиток стратегічної ситуації в Європі. Вступ у війну США. Дипломатичне маневрування російського Тимчасового уряду. Посилення міжнародної ізоляції Німеччини. Приєднання до Антанти Греції, Китаю та інших держав. Жовтнева революція в Росії і початок німецько-російських мирних переговорів. Утворення Української Народної Республіки та її мирний договір з блоком центральноєвропейських держав. Вихід з війни Радянської Росії.

Тема 7. Формування та основні засади Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.

Вихід Росії з війни. Брестський мир. Розстановка сил на міжнародній арені після закінчення війни. Паризька мирна конференція та її рішення. Плани повоєнного облаштування світу. «14 пунктів» Вудро Вільсона. Переділ колоній. Мандатна система. Версальська конференція: учасники та цілі. Версальський мирний договір: зміст та історичне значення. Договори із союзниками Німеччини та історична доля колишніх учасників Четверного союзу. Вашингтонська конференція 1921–1922 рр. «Договір чотирьох», «Договір п'яти», «Договір дев'яти». Створення Ліги Націй. Основні принципи Версальсько-Вашингтонського міжнародного порядку.

Тема 8. Активізація національно-визвольного руху народів Азії та Африки після Першої світової війни.

Національно визвольний рух у Китаї. Радянсько-китайські відносини. Військовий конфлікт на КСЗД. Агресивна політика Японії. Події в Маньчжурії. Встановлення дипломатичних відносин СРСР і США. Японо-китайська війна. Військові конфлікти біля озера Хасан та ріки Халгін-Гол. Зміни у політичному житті та зовнішній політиці Монголії. Антиколоніальні виступи в Індії під проводом Індійського Національного Конгресу. Національно-визвольний рух африканських колоній Великобританії. Національно-визвольний рух африканських колоній Франції.

Тема 9. Національно-визвольний рух країн Близького та Середнього Сходу, Латинської Америки у 20-30-ті роки ХХ ст.

Угода Сайкса-Піко. Національно-визвольна війна в Афганістані. Зовнішня політика Ірана. Туреччина після Першої світової війни. Проголошення незалежності Єгипту. Проголошення незалежності Іраку. Підмандатне управління Трансїорданією. Палестинська проблема в міжнародних відносинах. Створення Саудівської Аравії. Нафтовий фактор у близькосхідній політиці. Політика фашистських держав у близькосхідному регіоні. Латинська Америка і Ліга націй. Панамериканський Союз. Німецька експансія і зростання фашистської загрози в Латинській Америці. Радянський Союз і країни Латинської Америки.

Тема 10. Зовнішня політика європейських держав у 20-ті 30-ті роки ХХ ст.

Генуезька конференція 1922р. Рапальський договір та його наслідки. Лозанський мирний договір та його наслідки. План Дауеса. Локарнська конференція 1925 р. та нове співвідношення сил у Європі. Проблеми скорочень озброєнь та роззброєння в Європі. Пакт Бріана-Келллога. План Юнга. Міжнародні відносини в роки світової економічної кризи 1929-1933 років.

Тема 11. Криза та ліквідація Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.

Встановлення нацистської диктатури в Німеччині. Наростання загрози війни та спроби створення системи колективної безпеки. Курс Гітлера на відмову від Версальського договору. Анексія Італією Ефіопії. Громадянська війна в Іспанії. Становлення блоку агресивних держав. Політика замирення нацистської Німеччини. Аншлюс Австрії. Чехословацька криза. Мюнхенська конференція: її рішення та наслідки. «Стальний пакт». Переговори західних держав із СРСР та радянсько-німецьке зближення. Пакт «Рібентропа-Молотова».

Тема 12. Міжнародні відносини в період Другої світової війни.

Початок та основні причини Другої світової війни. Зовнішня політика СРСР на початковій стадії війни. Створення антигітлеровської коаліції (1941-1942 роки). Проблема відкриття другого фронту у Західній Європі. Вступ США у війну. Тегеранська конференція. Капітуляція Німеччини. Завершальний етап війни та Тихому океані. Капітуляція Японії.

Тема 13. Формування Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин.

Завершення Другої світової війни. Наслідки війни. Вирішення проблем повоєнного миру та безпеки на міжнародних конференціях. Потсдамська конференція та її рішення. Німецьке питання. Створення Організації Об'єднаних націй (ООН), порівняння ООН та Ліги Націй. Китайська проблема. Японія після війни. Основні принципи Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин.

Тема 14. Зародження біполярного світу і конфронтація.

Боротьба СРСР за свої інтереси, як передумова виникнення холодної війни. Політика СРСР щодо Ірану. Претензії СРСР щодо Туреччини. Грецька проблема. Заходи проти розповсюдження соцсистеми. Доктрина Трумена. «План Маршала». Утворення військовополітичних блоків. Німецька проблема в умовах створення біполярності. Регіональні конфлікти та умови їх вирішення в умовах біполярного світу. Перша арабо-ізраїльська війна. Іранська нафтова проблема. Утворення Багдадського пакту. Троїста агресія проти Єгипту. Розпад колоніальної системи та вихід нових держав на міжнародну арену. Створення «Руху неприєднання».

Тема 15. Країни Центральної та Східної Європи у двоблоковій системі.

Політика СРСР в країнах Східної Європи. Розрив між СРСР та Югославією. Початок Європейської інтеграції. План Шумана. Друга Берлінська криза. «Дух Женеві». Події в Польщі та Угорщині в 1956 роках. РЕВ та ОВД в 50-60-х роках. Радянські заклики до мирного «співіснування».

Тема 16. Від можливості розрядки до загрози катастрофи.

Корейська війна 1950-53 років та її міжнародні наслідки. Візит Хрущова до США. Американська війна в Індокитаї. Трикутник Гернрі Кіссінджера. Події в Лаосі та Камбоджі.

Третя та Четверта Берлінські кризи. «Карибська криза» 1962 року – як небезпека прямого зіткнення двох супердержав. Порушення де Голлем єдності на Заході. «Комуністична аномалія» в Чехословаччині. «Нова східна політика» Віллі Брандта.

Тема 17. Регіональні конфлікти та їх вплив на міжнародну систему.

Палестинська проблема. Третя арабо-ізраїльська війна («шестиденна війна»). Четверта арабо-ізраїльська війна (війна «Йом кіпур»). Кіпрська проблема. Внутрішньоліванські проблеми та палестино-ізраїльське протистояння на території Лівану. Ісламська революція та ірано-іракська війна (1980-1988 роки). Режим «червоних кхмерів» та загострення ситуації у Камбоджі. Радянська інтервенція в Афганістан.

Тема 18. Проблеми деколонізації та постколоніального простору.

Здобуття незалежності залишками колоніальних територій. Проголошення незалежності Зімбабве. Проблема Намібії у міжнародних відносинах. Набуття незалежності Намібією. Продовження регіональних воєн у Анголі, Сомалі та Ефіопії. Фолклендська війна 1982 року. Розв'язання проблема Гонконгу та Макао. Рух неприєднання у 80-90 роки. Фактичне завершення процесу деколонізації та його наслідки.

Тема 19. Завершення епохи біполярності

Криза розрядки та посилення конфронтації між Сходом та Заходом. Початок нового Курсу СРСР у зовнішній політиці. Загальноєвропейський процес та його роль у завершенні епохи блокового протистояння. Остаточне врегулювання німецької проблеми та кінець ялтинсько-потсдамської системи. Переговори із роззброєння у 80-ті роки. Розпуск ОВД та РЕВ.

Тема 20. Міжнародне значення розпаду СРСР та створення нових незалежних держав

Роль внутрішніх і зовнішніх чинників у розпаді СРСР. Спроби відвернення краху СРСР. Утворення та діяльність СНД. Вплив розпаду СРСР на зовнішню політику країн світу. Етнополітичні конфлікти на пострадянському просторі. Монополюсний світ та його переваги і недоліки для розвитку людства.

Тема 21. Сучасні міжнародні відносини: глобальний та регіональний виміри.

Інтеграційні процеси в Європі: від Європейського співтовариства до Європейського Союзу. Північна та Латинська Америка в контексті глобалізаційних та регіональних процесів. Азійсько-Тихоокеанський регіон в світових політичних процесах. Сучасні тенденції розвитку Близького та Середнього Сходу. Суспільно-політичні процеси на Африканському континенті.

Тема 22. Загрози та виклики існування сучасного світоустрою.

Міжнародний тероризм. Екологічні проблеми. Ядерна небезпека. Етнічні і релігійні конфлікти. Недемократичні режими. Неконтрольована міграція. Організована злочинність. Інформаційні загрози. Гібридні війни.

3. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА

Тема 1. Предмет, методологія і методика курсу «державна політика»

Державна політика в системі державного управління. Сфери державної політики. Генезис і природа публічної влади і державного управління. Суспільство і державне управління. Структура державної політики як діяльності по реалізації цілей і завдань державного управління. Публічна політика та державне управління. Взаємовідносини державної та публічної політики.

Методологія і методика аналізу державної політики: інституціоналізм, концепція політичного процесу, теорія груп, теорія еліт, теорія раціоналізму, теорія Інкременталізм, теорія мереж, теорія ігор, теорія суспільного вибору, теорія відкритих систем. Державна політика в умовах глобалізації та регіоналізації як двох домінуючих тенденцій сучасного світового розвитку.

Тема 2. Науково-методологічні та організаційно-правові основи формування й функціонування державної політики.

Специфіка дефініційного визначення державної політики. Сутність науковометодологічних основ аналізу політики. Метод наукового дослідження в системі державної політики. Особливості дослідження державної політики. Теоретичні підходи до аналізу державної політики. Організаційно-правові засади формування і функціонування аналізу політики. Сутність та характерні прикмети дефініційного визначення державної політики.

Тема 3. Поняття публічної політики та її актори. Вплив видів політичного режиму на державну політику країни.

Поняття публічної політики та його інтерпретації. Актори публічної політики: органи державної влади, політичні партії, бізнес-корпорації та їх асоціації, неурядові організації, ЗМІ, експертне співтовариство, міжнародні організації та фонди. Необхідність врахування впливу кримінальних спільнот. Необхідні і достатні умови для участі недержавних структур у публічній політиці.

Облік впливу політичного режиму. Політичний режим і державна влада. Авторитарні типи державного управління. Демократичний тип державного управління. Форми і моделі взаємодії державної влади та структур громадянського суспільства. Критерії ефективності публічної політики.

Тема 4. Напрями державної (публічної) політики

Співвідношення понять Державної, національної та публічної політики. Державна економічна політика. Пряме і непряме втручання в економіку. Державна соціальна політика. Державна національна політика. Державна екологічна політика. Державна політика в галузі безпеки. Поняття жорсткою і м'якою безпеки. Міжнародна політика держав. Участь інших акторів публічної політики у формуванні напрямів державної (публічної) політики.

Тема 5. Конструктивність взаємозв'язку державної політики та соціально-економічних умов розвитку суспільства. Корелятивні відносини держави та суспільної сфери

Сутність конструктивного взаємозв'язку державної політики та соціально-економічних умов розвитку суспільства. Взаємозалежність соціально-економічних, політичних, культурних та інших суспільних детермінант і державної політики. Дослідження діяльності держави в умовах сучасного розвитку суспільства. Дослідження взаємозалежності суспільних умов і системи державного управління. Сутність корелятивних відносин. Особливості корелятивних відносин в аналізі державної політики. Втручання держави в різні сфери життя суспільства. Аналіз функцій держави в економічній сфері.

Тема 6. Аналіз стратегії державної політики. Науково-прогностичні цілі державної політики

Сутність стратегії в державній політиці. Роль концепції в розробці стратегії державної політики. Аналіз стратегії планування в системі державного управління та місцевого самоврядування. Стратегічне планування та стратегічний менеджмент. Аналіз політичних стратегій в системі державного управління. Сутність науково-прогностичних цілей державної політики. Ціноутворення як процес кристалізації цілей в аналізі державної політики.

Тема 7. Типологія державної політики та модельний аналіз державно-політичних процесів
Сутність типології державної політики. Дослідження типів державної політики. Інформаційно-аналітичні процеси в аналізі державної політики. Модельний аналіз державнополітичних процесів. Моделі досягнення державно-політичних процесів. Раціональна модель досягнення державно-політичних рішень. Інкрементальна (нарощувальна) модель. Елітна модель досягнення державно-політичних рішень.

Тема 8. Права людини як мета політики та управління. Національні та міжнародні інститути їх захисту

Захист прав і свобод як одна з важливих функцій держави. Національні інститути захисту прав людини. Міжнародні стандарти та інститути захисту прав людини. Взаємодія національних і міжнародних систем захисту прав людини. Інститут Омбудсмана. Кодекси належної етики чиновників. Розвиток інституту Уповноваженого з прав людини в Україні.

Тема 9. Державно-політичне рішення, його роль у розв'язанні суспільних проблем

Сутність державно-політичного рішення. Роль державно-політичного рішення у розв'язанні державних проблем. Системний аналіз прийняття державних рішень та його принципи. Державно-політичне рішення як напрям державної політики. Основні ознаки державно-політичних рішень.

Тема 10. Аналіз процесу й технологія прийняття державно-політичних рішень.

Аналітичні ролі та вимоги щодо вироблення і надання порад-рекомендацій. Розкрийте сутність аналізу процесу прийняття державно-політичних рішень. Назвіть основні етапи аналізу процесу прийняття державно-політичних рішень. Усвідомлення (формулювання проблеми). Формулювання напряму державної політики. Стратегія державної політики. Процес набуття законного статусу. Механізм впровадження політики в життя. Оцінювання результатів політики. Концептуальні засади реалізації урядової політики.

Тема 11. Параметри, критерії та процедури вибору політики

Сутність та основні ознаки параметрів, критеріїв і процедур вибору політики. Види критеріїв державної політики. Вибір специфічних критеріїв. Вибір політики: базові підходи. Методологія оцінок вибору. Невизначеності вибору політики. Раціональність вибору політики. Впровадження як чинник вибору політики. Парадокси вибору політики.

Тема 12. Розроблення та аналіз державної політики.

Втілення державної політики: стратегічні підходи до планування політики Державна політика та роль держави на сьогодні. Стратегічне мислення. Фази процесу стратегічного планування. Стратегічне планування та прогнозування державної політики. Керівництво та зміни. Процес стратегічного планування. Втілення політики: методи стратегічного планування політики. Вади раціональних методів при їх застосуванні до процесу вироблення рішень. Практична логіка прирісних методів. Поєднання та узгодження раціонального та прирісного методів у плануванні політики.

Тема 13. Формулювання проблеми та аналіз політики. Вибір знарядь політики

Сутність формулювання політичних проблем. Особливості формулювання проблеми в системі аналізу державної політики. Методики формулювання проблеми. Технології конкретизації проблеми. Проблемний аналіз. Таксономія знарядь політики. Вибір знарядь політики і рекомендації щодо вибору. Критерії вибору знарядь аналізу політики.

Тема 14. Соціально-економічне та політичне оцінювання державної політики.

Напрями поглиблення демократичних чинників аналізу і впровадження державної політики Сутність соціально-економічного оцінювання державної політики. Особливості політичного оцінювання державної політики. Цілі та проблеми оцінювання. Методологія соціально-економічного і політичного оцінювання державної політики. Критерії та підходи оцінювання. Напрямки поглиблення демократичних чинників аналізу державної політики. Аналіз державної політики за умов ліберальної демократії.

4. ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ ТА ВИБОРЧІ СИСТЕМИ

Тема 1. Етапи історичного розвитку політичних партій та причини їх виникнення.

Історія та теорія політичних партій. Етапи історичного розвитку партій. Теорія кризи партії та її інтерпретація. Партії і політична система суспільства. Сучасні дослідження політичних партій. Внесок українських вчених у розвиток партології.

Тема 2. Сутність та функції політичної партії.

Основні підходи до визначення поняття «політична партія». Інституційні ознаки політичної партії. Індикатори політичних партій: організованість, залученість, узгодженість, автономія, проблемна орієнтація, класовість, партійна програма, стратегія і тактика, місце в системі влади, інституалізація. Функції політичних партій у політичній системі суспільства. Функції політичних партій – площини їхньої активності. Функції політичних партій у недемократичних та постколоніальних державах.

Тема 3. Структура політичної партії.

Структурні особливості побудови партій. Організаційні моделі політичної партії: класичні та сучасні підходи. Внутрішньопартійна демократія: сучасні проблеми та тенденції вирішення. Суть поняття партійне керівництво. Типи партійного керівництва. Партійні коаліції. Теорія коаліцій. Теорія «кризи партійного керівництва» та її інтерпретації.

Тема 4. Типологія політичних партій.

Формування системи критеріїв типологізації політичних партій. Функціональний та організаційний виміри класифікаційного поділу політичних партій. Альтернативні класифікації політичних партій. Джерела та напрями трансформації партій.

Тема 5. Правове-регулювання діяльності політичних партій.

Світовий досвід створення законодавчої бази функціонування партій. Законодавство України щодо діяльності політичних партій. Політико-адміністративні засади діяльності політичних партій в Україні. Політичні посади в Україні. Розмежування адміністративних та політичних посад.

Тема 6. Ідеологія політичних партій.

Політична ідеологія: різновиди та особливості. Ідеологія радикальних політичних об'єднань. Ідеологія центристських політичних об'єднань. Основні принципи створення партійних програм. Особливості ідеологічної ідентифікації політичних партій в Україні.

Тема 7. Фінансування політичних партій.

Демократичні стандарти фінансування політичних партій. Основні механізми фінансового контролю та санкцій. Прозорість фінансів партій. Світовий досвід фінансування політичних партій. Практика фінансової діяльності партій у сучасній Україні.

Тема 8. Політичні технології у діяльності політичних партій.

Специфіка застосування політичних технологій у роботі партій. Особливості побудови іміджу політичної партії та її репутації. Девіантні технології у діяльності політичних партій. Методики дослідження ролі та функціональності політичних партій.

Тема 9. Партійні системи.

Наукові підходи до трактування феномену «партійна система». Сучасні підходи до типологізації партійних систем. Функції партійних систем та їхній взаємозв'язок з виборчою системою. Способи визначення конфігурації партійних систем: використання емпіричних досліджень масового виборця; аналіз думки експертів; аналіз елементів партійної системи.

Тема 10. Історія становлення і розвитку інституту виборів.

Виникнення та розвиток інституту виборів на Заході. Історичні особливості становлення інституту виборів в Україні. Становлення і розвиток виборчої системи в Україні наприкінці ХХ — поч. ХХІ ст.

Тема 11. Сутність сучасних політичних виборів.

Вибори і демократія: вибір політичний; вибір та обрання; вибір та делегування; делегативна демократія; конституційний вибір; інституційні гарантії демократії. Суть політичних виборів. Справжні та несправжні вибори. Значення виборів у різних виборчих систем. Функції політичних виборів. Функції конкурентних виборів. Функції виборів у перехідних суспільствах. Типи політичних виборів.

Тема 12. Виборче право та його відповідальність за його порушення

Політичні свободи. Виборче законодавство. Політична участь. Виборче право. Принципи виборчого права. Виборче право і демократизація виборчого процесу. Виборчі обмеження і привілеї. Відповідальність за порушення виборчих прав. Форми незаконного впливу на виборців та способи протидії їм.

Тема 13. Виборча кампанія та виборчий процес.

Передвиборна кампанія. Виборча кампанія. Виборчий період. Засади виборчого процесу. Головні процедури виборчої кампанії. Підготовка виборів. Призначення виборів. Утворення виборчих округів. Утворення виборчих дільниць. Приміщення для голосування. Утворення органів що проводять вибори. ЦВК. ОВК. ДВК. Реєстрація виборців. Списки виборців. Висування кандидатів. Номінація кандидатів політичними партіями. Попередні вибори. Номінаційні з'їзди партій. Реєстрація кандидатів. Кандидат у депутати. Імунітет кандидата у народні депутати. Декларація про майно кандидата у депутати. Виборча застава. Скасування реєстрації кандидатів. Офіційне оголошення учасників виборчого процесу. Агітація. Повторне голосування. Підрахунок голосів виборців та встановлення підсумків голосування. Офіційне оприлюднення результатів виборів. Фінансування виборів.

Тема 14. Виборчий менеджмент і характеристика виборчого штабу

Роль виборчого менеджменту. Вимоги до організації та структури виборчого штабу. Управління виборчим штабом. Сутність роботи фахівця з виборчих кампаній. Особливості роботи кандидата.

Тема 15. Стратегія і тактика виборчої кампанії

Загальні принципи стратегії виборчої кампанії. Електоральне середовище та ресурси. Моделі виборчої кампанії. Різновиди виборчих стратегій. Визначення цілей і основні етапи виборчої кампанії. Календарний план виборчої кампанії. Тактика зв'язків з громадськістю у виборчий період.

Тема 16. Сучасні технології політичної боротьби.

Роль комунікаційних технологій у виборчому процесі. Сутнісні риси виборчих технологій. Структура і зміст виборчих технологій спіндокторингу та іміджмейкінгу. Особливості агітації. Ефективність «брудних» технологій».

Тема 17. ЗМІ та соціальні мережі у виборчій кампанії.

Сучасний стан і ключові характеристики політичних ЗМІ. Взаємодія політичних партій і мас-медіа. PR політичних партій у ЗМІ під час виборчої кампанії. Незалежні та заангажовані мас-медіа. Методи формування громадської думки під час виборчої кампанії.

Тема 18. Загальна характеристика та елементи виборчих систем.

Виборча система. Виборча система та багатопартійність. Виборча система та представництво громад. Виборча система та представництво меншин. Виборча система та представництво жінок. Елементи виборчих систем: виборчий округ, виборчий бюлетень, виборчі списки, способи голосування, виборча формула, виборчий бар'єр.

Тема 19. Типи виборчих систем

Мажоритарна виборча система. Переваги та недоліки мажоритарної системи. Мажоритарні системи абсолютної, відносної та кваліфікованої більшості. Мажоритарні однотурові та мажоритарні двотурові системи. Різновиди мажоритарної системи за типом голосування. Пропорційна виборча система. Переваги та недоліки пропорційної виборчої системи. Пропорційне представництво та економічне зростання. Розподіл пропорційних систем за рівнем пропорційного представництва. Система партійних списків. Система єдиного перехідного голосу. Напівпропорційні виборчі системи. Змішана виборча система. Куріальна виборча система. Виборчі системи світу.

Тема 20. Виборчі системи світу.

Виборчі системи розвинених демократій. Виборчі системи країн Західної Європи. Виборчі системи країни Центральної Європи. Виборчі системи країн Східної Європи. Географія виборчих систем. Виборча система України.

Тема 21. Референдуми та плебісцити.

Референдум в системі прямої демократії. Плебісцит. Народна ініціатива. Референдумкратія. Функції референдумів. Різновиди референдумів. Формула референдуму. Визнання результатів референдуму. Умови проведення і значення референдумів. Політичні наслідки референдумів.

5. ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА ІДЕОЛОГІЇ

Тема 1. Поняття і види політичної культури.

Поняття і роль політичної культури. Основні підходи до концептуалізації політичної культури. Традиційна типологія політичних культур, її критика і модифікації. Типології національних ділових культур. Типології організаційних ділових культур. Ціннісно-нормативна модель соціогенеза і політичні культури.

Тема 2. Структурні компоненти, функції та типологія політичної культури.

Загальна схема структури політичної культури. Культура політичної свідомості. Культура політичної поведінки. Культура функціонування політичних інститутів. Підхід Г. Алмонда та С. Верби до структури політичної культури. Підхід У. Розенбаума. Основні елементи політичної культури. Субкультура як елемент політичної культури.

Рівні політичної культури: світоглядний, громадянський, політичний. Об'єкти політичної культури. Концепція Д. Істона щодо рівнів політичної системи як об'єктів політичної культури. Суб'єкти політичної культури: соціальні суб'єкти (персоніфіковані та групові актори) та

інституційні суб'єкти (держава, партії, суспільно-політичні організації та рухи тощо). Основні функції політичної культури: пізнавальна, соціалізаторська, аксіологічна, інтеграційна, виховна тощо.

«Ідеальні» типи політичної культури Г. Алмонда та С. Верби: патріархальний, підданський, активістський типи. Громадянська політична культура в концепції Г. Алмонда. Основні риси громадянської політичної культури. Типологія Г. Алмонда в залежності від характеру культури. Недоліки типології Г. Алмонда.

Типологія політичних культур Ф. Хьюкса та Ф. Хікспурса: пасивні та активні політичні культури. Типологія В. Розенбаума: фрагментарний та інтегрований типи. Типологія політичної культури у зв'язку з характером влади в суспільстві: демократична, тоталітарна та авторитарна політичні культури. Класифікація Е. Баталова: ринкова та етатистська політичні культури. Типологія за соціальним рівнем носіїв політичної культури (елітарна та масова). Класифікація Ю. Ірхіна за типами цивілізації (політична культура західної цивілізації, політична культура східної цивілізації).

Тема 3. Шляхи формування та розвитку політичної культури

Ціннісні та інституціональні фактори соціального розвитку. Культурні зміни, людський розвиток та демократія. Урбанізація: концентрація соціального і людського капіталу. Соціальні сили та громадські інтереси. Соціальне партнерство: роль бізнесу та організацій-посередників. Соціально-культурні технології у розвитку політичної культури.

Сутність поняття «соціалізація». Походження та тлумачення терміну «політична соціалізація». Політична соціалізація в концепції біхевіористів Г. Лассуелла та Ч. Мерріама.

Політична соціалізація в концепціях представників системного підходу. Концепція «політичної підтримки». Символічний інтеракціонізм. Функції політичної соціалізації (інформаційна, ціннісно-орієнтовна, установчо-нормативна тощо). Зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на політичну соціалізацію. Особливості політичної соціалізації.

Етапи політичної соціалізації. Латентна та пряма соціалізація. Віковий підхід до визначення етапів політичної соціалізації. Політизація, персоналізація, ідеалізація та інституціоналізація на першому етапі політичної соціалізації (згідно Д. Істона та Дж. Денніса). Політична ресоціалізація. Суб'єкти політичної соціалізації: соціалізанти та агенти.

Типи політичної соціалізації: гармонійний, гегемоністський, плюралістичний, конфліктний типи взаємовідносин особистості та влади: модель «підпорядкування» та модель «інтересу».

Тема 4. Політична поведінка та політична участь як вираз політичної культури.

Політична поведінка: поняття та сутність. Фактори впливу на політичну поведінку. Політична поведінка в концепціях біхевіористів. «Поведінкова» революція в політичній науці. Концепції політичної поведінки: ситуативний підхід Д. Істона, теорія політичного обміну П. Блау, теорія конфлікту Г. Екстайна, плюралістична концепція.

Форми політичної поведінки. Типологія політичної поведінки М. Вебера. Відкрита (політична дія) та закрита (політична бездіяльність, або іммобільність) політична поведінка. Ролі особи в політичному процесі. Стимули політичної поведінки. Мотиви політичної поведінки (влади, досягнення, аффіліації). Інстинкти, навички та розумні дії як складові політичної поведінки.

Поняття та типи політичної участі. Політична активність та політична іммобільність. Типологія політичної участі А. Марша. Типологія В. Мілбрайта (конвенційні та неконвенційні форми політичної участі). Типи за Л. Мілбрасом: «глядацька», «перехідна» та «гладіаторська» активність. Автономна та мобілізаційна політична участь.

Поняття та сутність електоральної поведінки. Соціологічна (колумбійська), соціальнопсихологічна (мічіганська) моделі політичної поведінки та модель раціонального вибору.

Тема 5. Політична свідомість як елемент політичної культури

Поняття та сутність політичної свідомості. Шляхи формування політичної свідомості. Процес формування політичної свідомості. Об'єктивні та суб'єктивні фактори формування. Джерела формування. Етапи формування політичної свідомості. Рівні політичної свідомості: теоретичний, емпіричний, буденна та масова свідомість.

Структурні елементи політичної свідомості. Мотиваційний блок політичної свідомості. Пізнавальний блок політичної свідомості. Основні форми політичної свідомості: політична ідеологія та політична психологія.

Політичні знання та політичні уявлення. Типологія політичної свідомості за суб'єктами та за глибиною відображення дійсності. Функції політичної свідомості: регулятивна, пізнавально-інформаційна, оціночна, мобілізуюча, когнітивна, прогностична тощо.

Тема 6. Політична символіка як елемент політичної культури.

Поняття символ. Поняття політичний символ та політична символіка. Роль політичної символіки при формуванні політичної свідомості. Політична символіка як засіб масової політичної комунікації. Політична символіка як інструмент ідеологічного впливу.

Форми політичної символіки: національно-державна, ритуально-процесуальна, скульптурно-архітектурна, умовно-графічна, наглядно-агітаційна, політико-музикальна, політична мода, політична мова. Функції політичної символіки (інтегративна, дистанціююча, регулятивна, комунікативна, виховна, прогностична тощо).

Тема 7. Політична культура сучасного українського суспільства

Домінанти політичної культури сучасної України. Модель демократичної політичної культури, до якої спрямовується українське суспільство та його фундаментальні ознаки. Перспективи розвитку і подальшого формування.

Регіональні особливості політичної культури в Україні. Політичні цінності як інтегруюча роль у формуванні нового типу політичної культури в українському суспільстві.

Тема 8. Поняття і ознаки політичної ідеології.

Визначення об'єкта і предмета, вихідного понятійно-категоріального апарату сучасних політичних ідеологій як науки, її місце у структурі сучасної політичної науки, процесі підготовки фахівців.

Сутність політичної ідеології. Структура політичної ідеології. Функції політичної ідеології. Різновиди політичних ідеологій. Національна ідеологія.

Тема 9. Основні політичні ідеології, їх сутність та особливі риси.

Критерії класифікації політичних ідеологій. Класовий критерій як основу класифікації (за К.Марксом). Сучасні політичні ідеології класифікують на буржуазні, дрібнобуржуазні і пролетарські.

Класифікації за світоглядним критерієм — матеріалістичні, ідеалістичні, релігійні, марксистські і неомарксистські. Застосовується критерій партійності — комуністичні, соціалдемократичні, християнсько-демократичні, консервативні, ліберальні, націоналістичні та ін.

Тема 10. Ідеологічні засади соціотворчого процесу.

Особливості процесу (механізму) взаємодії влади і народу, правової держави і громадянського суспільства. Ідеологічний плюралізм, толерантність, консенсус та співпраця, діалог політичних сил як передумова соціотворчого процесу. Поняття про народовладдя, владу й опозицію та їх характеристика. Взаємний демократичний контроль основних соціальних суб'єктів. Національна ідея як визначальний чинник процесу соціальних змін.

Тема 11. Релігійні (клерикальні) течії політичної ідеології.

Вплив релігії на розвиток ідеологічних процесів. Сутність клерикалізму. Клерикальний консерватизм: концепції «ісламської держави» та «таухідної економіки». Клерикальний лібералізм протестантських країн Заходу (П. Бьюкенен). Клерикальний соціалізм: «ісламський соціалізм». «марокканський ісламський соціалізм», «християнський соціалізм» (Т. Кампанелла, С. Булгаков, «теологія звільнення» в Латинській Америці).

Тема 12. Програми українських політичних партій: ідеологічна складова.

Ідеологічна ситуація в Україні. Класифікація українських політичних партій з ідеологічним критерієм. Ідеологічні аспекти програм націоналістичних партій.

Порівняльна характеристика соціал-демократичних партій України. Порівняльна характеристика соціалістичних партій України. Порівняльна характеристика партій України.

Проблема «центристських» і «позаідеологічних» партій та їх місце в політичному спектрі України.

Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувача під час проведення атестаційного екзамену

Оцінювання результатів складання атестаційного екзамену з практичної політології здійснюється по 100-бальній системі за шкалою ECTS та національною шкалою відповідно до таблиці:

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	задовільно
60–63	E	
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання результату атестаційного екзамену

Сума балів	Критерії оцінки
Відмінно (90 – 100 A)	Кількість вірних відповідей становить від 90% – 100% загальної суми балів
Добре (82-89 B)	Кількість вірних відповідей становить від 82% до 89% загальної суми балів
Добре (74-81 C)	Кількість вірних відповідей становить від 74% до 81% загальної суми балів
Задовільно (64-73 D)	Кількість вірних відповідей становить від 64% до 73% загальної суми балів
Задовільно (60-63 E)	Кількість вірних відповідей становить від 60% до 63% загальної суми балів
Незадовільно (35-59 FX)	Кількість вірних відповідей становить від 35% до 59% загальної суми балів
Незадовільно (0 – 34 F)	Кількість вірних відповідей становить не перевищує 34% загальної суми балів

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З ПРАКТИЧНОЇ ПОЛІТОЛОГІЇ

1. Прикладна політологія

1. Сутність та функції, структура прикладної політології.
2. Методологія і методи прикладної політології
3. Політичний аналіз в структурі політичної науки.
4. Політичний аналіз як «political analysis» і як «public policy analysis».
5. Інформаційне забезпечення прикладних досліджень.
6. Види первинної обробки інформації: бази даних, моніторинги. Версії баз даних та моніторингів.
7. Контент-аналіз прикладних політологічних дослідженнях.
8. Івент-аналіз: визначення, основні поняття, основні етапи застосування.
9. Порівняльний метод в політологічних дослідженнях.
10. Конструювання теоретичних схем з суміжних сфер, як основа методу аналогій.
11. Екстраполяція та інтерполяція в політичному аналізі.
12. Використання якісних і кількісних методів в політичному аналізі.
13. Мозковий штурм, імітаційні ігри та фокус-групи.
14. Багатомірний статистичний аналіз та моделювання.
15. Основи теорії ігор, її формування та розвиток.
16. Принципи використання платіжних матриць у політичному аналізі.
17. Основні види групових експертних оцінок.
18. Основні принципи та етапи брейнстормінгу.
19. Поняття політичного прогнозу та загальні елементи методології прогнозування.
20. Принципи та методи політичного прогнозування. Типи політичних прогнозів.
21. Поняття моделі. Види моделей, що використовуються в політичному аналізі.
22. Політичне консультування.
23. Поняття політичного рішення та схеми процесу прийняття політичних рішень.
24. Класифікація політичних рішень.
25. Поняття і сутність політичного ризику.
26. Моніторинг і контроль ризиків.
27. Управління політичним конфліктом.
28. Стратегічні підходи та принципи переговорного процесу.
29. Технологія конфліктного медіаторингу.
30. Сутність та методи політичного маніпулювання.
31. Захист від політичного маніпулювання.
32. Вибірчі технології як засіб регулювання електоральної поведінки.
33. Класифікація виборчих технологій.
34. Сутність, особливості і функції політичного менеджмент.
35. Різновиди політичного менеджменту та їх методологічний інструментарій.
36. Роль мотивації в досягненні цілей політичного менеджменту.
37. Управління політичною ситуацією та комунікаційними процесами.
38. Сутність, функції та види політичного маркетингу.
39. Технологічні аспекти політичного маркетингу.
40. Поняття, мета та функції політичної реклами.

41. Структура, види та методи політичної реклами.
42. Формування іміджу політичних акторів.
43. Імідж політичного лідера як суспільно-політичний феномен.
44. Особливості формування іміджу політичної партії.
45. Інформаційно-комунікативний простір та його організація.
46. Інформаційно-комунікативні технології в соціально-політичній сфері.
47. Особливості та механізми інформаційно-комунікативного впливу в умовах кризових ситуацій.
48. Політичний акціонізм у системі новітніх форм політичного активізму.
49. Перформанс: використання творчого потенціалу в політиці.
50. Символізм політичного гепенінгу. Варіативність сучасних політичних флешмобів.

2. Міжнародні відносини

1. Поняття, основні риси та рівні міжнародних відносин.
2. Основні суб'єкти та види міжнародних відносин.
3. Основні типи міжнародних систем.
4. Світова політика. Світовий політичний процес.
5. Інтерес у міжнародних відносинах. Типологія та ієрархія міжнародних інтересів.
6. Національний інтерес держави у міжнародних відносинах.
7. Сила права або право сили. Дипломатія у міжнародних відносинах.
8. Європейська політика в останній чверті XIX ст.
9. Початок формування військово-політичних блоків.
10. Колоніальна експансія європейських держав наприкінці XIX ст.
11. Завершення колоніального поділу світу.
12. Розкол Європи на два блоки.
13. Міжнародні відносини напередодні світової війни.
14. Міжнародні відносини під час Першої світової війни.
15. Формування та основні засади Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.
16. Активізація національно-визвольного руху народів Азії після Першої світової війни.
17. Активізація національно-визвольного руху народів Африки після Першої світової війни.
18. Національно-визвольний рух країн Близького та Середнього Сходу у 20-30 роки XX ст.
19. Латинська Америка у 20-30-ті роки XX ст.
20. Зовнішня політика європейських держав у 20-ті 30-ті роки XX ст.
21. Міжнародні відносини напередодні 2 світової війни.
22. Криза та ліквідація Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин.
23. Міжнародні відносини в період Другої світової війни.
24. Формування Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин.
25. Створення ООН.
26. Основні принципи Ялтинсько-Потсдамської системи міжнародних відносин.
27. Зародження біполярного світу та конфронтація.
28. Розпад колоніальної системи та вихід нових держав на міжнародну арену. Створення «Руху неприєднання».

29. Країни Центральної Європи у двоблоковій системі.
30. Країни Східної Європи у двоблоковій системі.
31. Корейська війна 1950-53 років та її міжнародні наслідки.
32. Берлінські кризи.
33. Карибська криза.
34. Палестинська проблема.
35. Арабо-ізраїльські війни та їх наслідки у міжнародних відносинах.
36. Радянська інтервенція в Афганістан.
37. Проблеми деколонізації та постколоніального простору.
38. Початок нового Курсу СРСР у зовнішній політиці.
39. Загальноєвропейський процес та його роль у завершенні епохи блокового протистояння.
40. Остаточне врегулювання німецької проблеми та кінець ялтинсько-потсдамської системи.
41. Переговори із роззброєння у 80-ті роки. Розпуск ОВД та РЕВ.
42. Тема 20. Міжнародне значення розпаду СРСР.
43. Утворення та діяльність СНД.
44. Етнополітичні конфлікти на пострадянському просторі.
45. Монополюсний світ та його переваги і недоліки для розвитку людства.
46. Інтеграційні процеси в Європі: від Європейського співтовариства до Європейського Союзу.
47. Північна та Латинська Америка в контексті глобалізаційних та регіональних процесів.
48. Азійсько-Тихоокеанський регіон в світових політичних процесах.
49. Сучасні тенденції розвитку Близького та Середнього Сходу.
50. Суспільно-політичні процеси на Африканському континенті в ХХ ст.
51. Міжнародний тероризм.
52. Екологічні проблеми в міжнародних відносинах.
53. Етнічні і релігійні конфлікти як загроза системі міжнародних відносин..
54. Загрози недемократичних режимів, неконтрольованої міграції та організованої злочинності в сучасному світі
55. Інформаційні загрози та гібридні виклики системі міжнародних відносин ХХІ ст.

3. Державна політика

1. Державна політика: визначення, мета та завдання.
2. Державна та публічна політика: спільне та відмінне.
3. Система та структура державної політики.
4. Суб'єкти державної політики.
5. Теоретичні підходи до аналізу державної політики.
6. Моделі аналізу державної політики.
7. Методи оцінювання державної політики.
8. Консультування як елементу аналізу державної політики.
9. Механізм з аналізу державної політики.
10. Роль інформаційних технологій при аналізованні державної політики.
11. Роль та значення системного аналізу в оцінці державної політики.
12. Політичний аналіз в системі державного управління.
13. Теоретичні підходи до аналізу державної політики.

14. Європейський підхід до аналізу державної політики.
15. Взаємозв'язок державної політики та соціально-економічного розвитку суспільства.
16. Теорія суспільного вибору про зміст та завдання державної політики.
17. Сутність стратегії державної політики.
18. Стратегічне планування в державній політиці України.
19. Стратегічні інтереси та стратегічний вибір.
20. Прогнозування політичних процесів в органах державної влади та управління.
21. Модельний аналіз державно-політичних процесів.
22. Державно-політичне рішення: сутність та типологія.
23. Аналіз процесу прийняття управлінських рішень.
24. Технології прийняття державно-управлінських рішень.
25. Ціннісні орієнтації та етичні норми впровадження державної політики.
26. Сутність соціально-економічного оцінювання державної політики.
27. Українські центри політичного аналізу.
28. Умови державно-політичних процесів в Україні.
29. Умови й динаміка державно-політичних процесів за кордоном.
30. Формування та реалізація державної політики.
31. Формулювання проблеми та аналіз політики.
32. Характеристики і використання класифікаційного аналізу в державній політиці.
33. Механізми державного управління соціальними процесами суспільства.
34. Процес соціального розвитку в системі суспільного буття.
35. Критерії соціального розвитку суспільства.
36. Система органів державного управління освітою в Україні.
37. Базові економічні функції держави в країнах із сталими ринковими відносинами.
38. Державна політика в сфері економічного розвитку України.
39. Державна інвестиційна політика України.
40. Державна інноваційна політика держави.
41. Основні напрямки реформування державної політики України.
42. Державна політика регіонального розвитку.
43. Державна політика в сфері освіти і науки.
44. Державна політика в сфері зовнішньої політики.
45. Державна політика в сфері культури та соціально-духовного розвитку.
46. Державна антикорупційна політика.
47. Аналітичні документи в державній політиці. Основні вимоги до складання.
48. Державна політика в сфері національної безпеки.
49. Державна інформаційна політика.
50. Роль громадянського суспільства в розвитку державної політики.

4. Політичні партії та виборчі системи 1.

Історія та теорія політичних партій. Етапи історичного розвитку партій

2. Партії і політична система суспільства.
3. Основні підходи до визначення поняття «політична партія». Інституційні ознаки політичної партії.
4. Індикатори політичних партій.
5. Функції політичних партій у політичній системі суспільства.

6. Організаційні моделі політичної партії: класичні та сучасні підходи.
7. Суть поняття партійне керівництво. Типи партійного керівництва.
8. Партійні коаліції. Теорія коаліцій.
9. Функціональний та організаційний виміри класифікаційного поділу політичних партій
10. Світовий досвід створення законодавчої бази функціонування партій.
11. Законодавство України щодо діяльності політичних партій.
12. Політична ідеологія: різновиди та особливості.
13. Ідеологія радикальних політичних об'єднань.
14. Ідеологія центристських політичних об'єднань.
15. Основні принципи створення партійних програм.
16. Демократичні стандарти фінансування політичних партій.
17. Основні механізми фінансового контролю та санкцій.
18. Специфіка застосування політичних технологій у роботі партій.
19. Особливості побудови іміджу політичної партії та її репутації.
20. Девіантні технології у діяльності політичних партій.
21. Сучасні підходи до типологізації партійних систем.
22. Функції партійних систем та їхній взаємозв'язок з виборчою системою.
23. Способи визначення конфігурації партійних систем: використання емпіричних досліджень масового виборця; аналіз думки експертів; аналіз елементів партійної системи.
24. Суть політичних виборів та функції політичних виборів.
25. Типи політичних виборів.
26. Виборче законодавство.
27. Виборче право. Принципи виборчого права.
28. Виборчі обмеження і привілеї.
29. Відповідальність за порушення виборчих прав.
30. Форми незаконного впливу на виборців та способи протидії їм.
31. Передвиборча кампанія.
32. Виборча кампанія. Засади виборчого процесу.
33. Головні процедури виборчої кампанії.
34. Фінансування виборів.
35. Виборчий менеджмент
36. Характеристика виборчого штабу
37. Загальні принципи стратегії виборчої кампанії.
38. Моделі виборчої кампанії.
39. Різновиди виборчих стратегій.
40. Тактика зв'язків з громадськістю у виборчий період.
41. Роль комунікаційних технологій у виборчому процесі.
42. Сутнісні риси виборчих технологій.
43. Структура і зміст виборчих технологій спіндокторингу та іміджмейкінгу.
44. Особливості агітації. Ефективність «брудних технологій».
45. Взаємодія політичних партій і мас-медіа.
46. PR політичних партій у ЗМІ під час виборчої кампанії.
47. Незалежні та заангажовані мас-медіа.
48. Методи формування громадської думки під час виборчої кампанії.
49. Виборча система. Елементи виборчих систем.

50. Мажоритарна виборча система. Переваги та недоліки мажоритарної системи.
51. Пропорційна виборча система. Переваги та недоліки пропорційної виборчої системи.
52. Напівпропорційні виборчі системи.
53. Змішана виборча система.
54. Куріальна виборча система.
55. Географія виборчих систем. Виборча система України.
56. Референдум в системі прямої демократії. Плебісцит.

5. Політична культура та ідеології

1. Зміст поняття «політична культура».
2. Концепція політичної культури Г. Алмонда.
3. Концепція політичної культури Л. Пая.
4. Концепція політичної культури Л. Дитмера.
5. Сутність психологічного підходу до визначення політичної культури.
6. Символічний підхід до визначення політичної культури.
7. Основні характеристики діяльнісного підходу.
8. Сутність ідеологічного підходу до визначення політичної культури.
9. Поняття і функції політичних символів.
10. Вплив ЗМІ на політичну культуру особи, групи, населення в цілому.
11. Проблема типологізації політичної культури.
12. Типологія політичної культури Г. Алмонда і С. Верби.
13. Ліберально-демократичний та тоталітарно-авторитарний типи політичної культури.
14. Ринкова та бюрократична політична культура.
15. Тип політичної культури в сучасному українському суспільстві.
16. Зовнішні чинники формування політичної культури, їх характеристика.
17. Внутрішньополітичне життя як фактор формування політичної культури.
18. Поняття та зміст менталітету нації.
19. Функції політичної культури.
20. Суб'єкт і об'єкт як компоненти політичної культури, їх характеристика.
21. Установка як структурний елемент політичної культури: сутність, будова.
22. Поняття політичного стереотипу і його вплив на політичну культуру.
23. Специфіка неінституалізованих елементів політичної культури.
24. Політичний досвід і політичні дії як компоненти політичної культури.
25. Поняття і типи політичних орієнтацій, їх зміст.
26. Цінності політичної культури.
27. Справедливість як суспільний ідеал і цінність політичної культури.
28. Демократія як цінність політичної культури.
29. Ідеали свободи та рівності в політичній культурі.
30. Проблематика та завдання дослідження сучасної політичної ідеології як науки, її місце в системі наук.
31. Сутність, функції та рівні політичної ідеології.
32. Поняття цінності політичної ідеології.
33. Єдність та взаємодія політичної психології та ідеології.
34. Типи політичних ідеологій в європейському та світовому просторово-часовому вимірі.
35. Сучасна соціал-демократія (демосоціалізм, соціальна демократія).

36. Теорія "демократичного соціалізму".
37. Сутність лібералізму як політичної ідеології. Сутнісні характеристики й особливості.
38. Консерватизм і традиціоналізм.
39. Основні політичні цінності та ідеї класичного консерватизму.
40. Основні різновиди консерватизму (католицький, націоналконсерватизм, технократичний, лібертаристський, екологічний).
41. Правий радикалізм і націоналізм. Популізм.
42. Консервативні ідеї у практиці діяльності політичних партій України.
43. Сутність та особливості тоталітарних типів ідеології.
44. Націонал-радикальні партії в Україні.
45. Сутність національної ідеології: соціо-історичні, теоретикометодологічні та духовні засади формування, розвитку та функціонування.
46. Історичні типи націоналізму (етнічний (культурний), консервативний, політичний, громадянський, ліберально-демократичний (поміркований) та інтегральний (радикальний) націоналізми).
47. Націоналізм, нацизм, шовінізм.
48. Ідеологічні засади соціотворчого процесу.
49. Особливості процесу (механізму) взаємодії влади і народу, правової держави і громадянського суспільства.
50. Демократизм в умовах "перехідного" періоду в Україні.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Прикладна політологія

1. Баронін В. С. Аналіз і прогноз у політиці та бізнесі: курс лекцій. Київ: Палівода. 2005. 132 с.
2. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 432 с.
3. Буркут І. Г. Виборчі технології: регіональний досвід. Чернівці : Букрек, 2009. 240 с.
4. Бортніков В.І. Політична участь і демократія: Українські реалії. Монографія. Луцьк: Вежа. 2007. 521 с.
5. Головатий М. Ф. Політичний менеджмент: навч. посіб. для студ. вищ. навч. 2-ге вид., допов. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 296 с.
6. Горбатенко В.П. Політичне прогнозування: Теорія, методологія, практика. Київ, 2006. 400 с.
7. Гуменюк В. Я. Управління ризиками : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. М-во освіти і науки України, Нац. ун- вод. госп-ва та природокористування. Рівне : НУВГП, 2010. 158 с. 8. Електронне урядування в Україні: аналіз та рекомендації. Результати дослідження / [О. А. Баранов, І. Б. Жилияєв, М. С. Демкова, І. Г. Малюкова ; За ред. І. Г. Малюкової]. Київ: ООО «Поліграф-Плюс», 2007. 254 с.
9. Зв'язки з громадськістю. Наукові основи, методика, практика. Підручник, 3-тє вид. доп. і перероб. Київ: Вид. дім «Киево-Могилянська академія», 2009. 831 с.
10. Політичний консалтинг в Україні / Т. В. Березовець (ред. та авт. передм.). Київ: Агенція комплексного розвитку, 2005. 178 с.
11. Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Шемшученка Ю. С.]. Київ: Генеза, 2004. 736 с.
12. Прикладна політологія: Навч. посіб. (за ред. Горбатенка В.). Київ: Генеза. 2008. 231 с.

13. Романюк А. Партії та електоральна політика. Львів : ЦПД – «Астролябія», 2005. 365 с.
14. Сучасний виборчий PR / [за ред. В. В. Лісничого]. Київ: Професіонал, 2004. 512 с.
15. Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: Навчальний посібник. Київ, 2006. 208 с.
16. Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем : [навч. посібник]. Львів : Тріада плюс, 2004. 528 с.
17. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с.
18. Шведа Ю. Р. Партії та вибори : енциклопедичний словник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 750 с.
19. Шведа Ю. Партії та вибори: європейський досвід і українські реалії. Енциклопедичний словник. Львів, 2009. 500 с.
20. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.–метод. посіб. Київ: Знання, 2012. 373 с.

2. Міжнародні відносини

1. Відянський С. В., Мартинов А. Ю. Об'єднана Європа: від мрії до реальності. Історичні нариси про батьків засновників ЄС. Київ: Вид.дім «Києво-могилянська академія», 2001, 395 с.
2. Вступ до спеціальності «Міжнародні відносини»: навчальний посібник/Л. Дорош, О. Я. Тишкун, Я. Б. Турчин. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. 176 с.
3. Історія міжнародних відносин (від Стародавнього світу до початку ХХ ст.): навчальний посібник/Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Т. І. Плазова. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2013. 140 с.
4. Історія міжнародних відносин (1914-1945.): навчальний посібник/Я. Б. Турчин, Р. Б. Демчишак, Л. С. Матлай. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. 140 с.
5. Європейська інтеграція: навч. посібник / За ред. С.В. Федонюка В.Й. Лажніка. Луцьк : Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2011. 760 с.
6. Європейська інтеграція: навч. посібник / Кол авт.; за заг. ред. проф. І.А. Грицяка та Д.І.Дзвінчука. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. 464 с.
7. Міжнародні відносини: навчальний посібник/А. К. Мартиненко, Б. А. Мартиненко. Київ, 2007. 366 с.
8. Копійка В.В. Європейський Союз: заснування та етапи становлення. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2001. 448 с.
9. Міжнародні відносини та зовнішня політика 1980 -2000 роки: підручник /Л. А. Гайдуков, В. Г. Кремень та ін, Київ: Либідь, 2001. 621 с.
10. Міжнародні системи та світова політика: навчальний посібник /А. О. Коппель, О. С. Пархомчук. Київ, 2001, 224 с.
11. Наумкіна С. М. Сучасні міжнародні політико-правові норми щодо запобігання кіберзлочинності. Ціннісний вимір політичної діяльності: Зб. науковий праць. Херсон: вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2020. С. 5–9.

3. Державна політика

1. Аналітичні записи з розробки державної політики / Уклад. В. Романов, О. Кілієвич. Київ: УАДУ, 2001. 236 с.
2. Атаманчук Г. В. Теория государственного управления. Москва: Юр. лит., 1997. 256 с.
3. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики. Київ.: УАДУ, 2000. 328 с.
4. Вайс К. Г. Оцінювання: методи дослідження програм та політики. Київ: Основи, 2000. 671 с.
5. Вступ до аналізу державної політики: Навч. посіб. / В. Романов, О. Рудік, Т. Брус. Київ: Основи, 2001. 238 с.
6. Глен Райт Державне управління /Пер. з англ. В. Івашка, О. Коваленка, С. Соколик. Київ: Основи, 1994. 191 с.
7. Данн В. Н. Державна політика: вступ до аналізу. Одеса, 2005. 504 с.
8. Державна політика: аналіз та механізм її впровадження в Україні: Навч. посіб. / За заг. ред. В. А. Рехкала, В. В. Тертички. Київ: УАДУ, 2000. 232 с.
9. Музиченко Г. В. Державна політика як уособлення функцій держави в сучасних країнах пострадянського простору. *Політологічний вісник. Зб-к наук. праць*. Київ : «ІНТАС», 2011. ВИП. 55. С. 391-399.
10. Музиченко Г. В. Третя хвиля демократизації та її вплив на процес здійснення державної політики в країнах пострадянського простору. *Науковий вісник. Одеський національний економічний університет. Всеукраїнська асоціація молодих науковців. Науки: економіка, політологія, історія*. 2012. № 8 (160). С. 47-55.
11. Naumkina S. Social self-government development in Ukraine in the context of European experience. *Політикус: Науковий журнал*. Вип. 1. Одеса, 2016. С. 114–118.
12. Наумкіна С. М. «Новий регіоналізм» як зміна структури територіальної політики. *Politicus: Науковий журнал*. 2017. № 5. 76–79.
13. Наумкіна С.М. Формування комплексної міграційної політики як умова забезпечення стабільності країн ЄС. *Politicus: Науковий журнал*, 2019. С. 22–27
14. Наумкіна С.М. Міжкультурна комунікація як важлива компонента цивілізаційного розвитку сучасних країн. *Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі*, 2020. Харбін–Одеса, 2020. С. 56–58

4. Політичні партії та виборчі системи

1. Бойко О. Анатомія політичного маніпулювання : [навч. посіб.]. Ніжин : ДС Міланік, 2007. 223 с.
2. Бучин М. А. Демократичні принципи виборів: політико–правові аспекти регулювання в Україні. Львів : Вид–во Львівської політехніки, 2012. 364 с.
3. Варій М. Й. Політико-психологічні передвиборчі та виборчі технології : [навч. метод. посібник] Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2003. 400 с.
4. Дерев'янка С. М. Політико-правові засади референдумів в Україні. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. 848 с
5. Ідеологічне позиціонування політичних партій в Україні. [Укр. незалеж. центр політ. дослідж.]. Київ: Агентство «Україна», 2013. 52 с.
6. Конончук С. Г. Партійна система України: ідеологічний вимір. [Укр. незалеж. центр політ. дослідж.]. Київ: Агентство «Україна», 2010. 76 с.
7. Кочубей Л.О. Виборчі технології: навч. посіб. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2008. 332 с.

8. Мейтус В. Политическая партия: стратегия и управление. Київ: Эльга, Ника-Центр, 2004. 404 с.
9. Обушний М. І. Партологія : [навч. посібник]. Київ: Арістей, 2006. 432 с.
10. Охотін П. Виграти вибори. Покрокова інструкція. Київ: Смолоскип, 2015. 260 с.
11. Партії та громадсько-політичні рухи: світовий досвід і Україна: конспект лекцій до навчальної дисципліни / [уклад. В. А. Ребкало, Л. В. Гонюкова]. Київ: Вид-во НАДУ, 2004. 88 с.
12. Примуш М. В. Політичні партії : історія та теорія. Київ: Професіонал, 2008. 416 с.
13. Романюк А. Партії та електоральна політика. Львів : ЦПД – «Астролябія», 2005. 365 с.
14. Сучасний виборчий PR / [за ред. В. В. Лісничого]. Київ: Професіонал, 2004. 512 с.
15. Хімченко О. Г. Політичні партії і виборчий процес в умовах розбудови демократичного суспільства: Навчальний посібник. Київ, 2006. 208 с.
16. Шведа Ю. Вибори від А до Я. Настільна книга менеджера виборчої кампанії. Київ: Астролябія, 2015. 384 с.
17. Шведа Ю. Р. Теорія політичних партій і партійних систем : [Навч. посібник]. Львів : Тріада плюс, 2004. 528 с.
18. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с.
19. Шведа Ю. Політичні партії у виборах: теорія та практика виборчої кампанії : навч.–метод. посіб. Київ : Знання, 2012. 373 с.

5. Політична культура та ідеології

1. Аляєв Г. Є. Політологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Полтава: АСМІ, 2011. 312 с.
2. Бебик В. М. Політологія [Текст]: Наука і навчальна дисципліна. Київ: Каравела, 2009. 496 с.
3. Бебик В. М. Політологія для політика і громадянина: [монографія]. Київ: МАУП, 2003. 424 с.
4. Белебега І.О. Українська еліта. Харків: «Березіль», 1999. 346 с.
5. Бурдяк В. І., Ротар Н. Ю. Політична культура країн Європи в контексті інтеграційних процесів : моногр. Чернівці : Рута, 2004. 328 с.
6. Бурдяк В. І., Ротар Н. Ю. Політична культура, ідеологія, психологія: навч. посіб. Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці: Рута, 2000. 104 с.
7. Буцевецький В. Проблеми політичної культури в Україні в процесі державотворення. *Нова політика*. 1999. № 1. С. 48–51.
8. Гайворонюк Н. Культура в політиці : реалії та перспективи. *Гене́за*. 1994. № 2. С. 41–63.
9. Єрмоленко В. Плинні ідеології. Ідеї та політика в Європі ХІХ–ХХ століть. Київ : Дух і літера, 2018. 480 с.
10. Іванов М.С. Політична освіта в контексті політичних трансформацій суспільства : моногр. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. П. Могили, 2004. 280 с.
11. Кирилук Ф. М. Філософія політичної ідеології : Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 520 с.
12. Колодій А. На шляху до громадянського суспільства. Теоретичні засади й соціокультурні передумови демократичної трансформації в Україні. Львів, 2002. 276 с.
13. Липинський В. Листи до братів хліборобів: Про ідею та організацію українського монархізму. Видання Друге. Нью-Йорк : Булава, 1954. 470 с.

14. Нагорна Л. П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії. Київ : Стилос, 1998. 278 с.
15. Остапенко М. А. Політична культура суспільства: Навч. посіб. Київ : МАУП, 2008. 96 с.
16. Політична культура та проблеми громадянської освіти в Україні: аналіт. звіт. / І. Жадан та ін. Київ : Тандем, 2004. 80 с.
17. Садковий В. П., Назаров О. О., Домбровська С. М. Культура управління: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2018. 218 с.
18. Шляхтун П. П. Політологія: історія та теорія [Текст]: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 472 с.

Інформаційні ресурси:

1. Офіційний сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>.
2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.
3. Офіційний сайт Комітету Верховної Ради України з питань бюджету. URL: <http://www.budget.rada.gov.ua/>.
4. Офіційний сайт Урядового порталу. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>.
5. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <http://www.minfin.gov.ua/>.
6. Офіційний сайт Віртуального університету Міністерства фінансів України. URL: <http://edu.minfin.gov.ua/Pages/Default.aspx>.
7. Офіційний сайт Академії фінансового управління Міністерства фінансів України.: URL: <http://ndfi.minfin.gov.ua/>.
8. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://treasury.gov.ua/main/uk/index>
9. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/>
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Офіційний сайт журналу «Фінанси України». URL: <http://finukr.org.ua>.
12. Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua/>